

VENERA ACHIM și RALUCA TOMI în colaborare cu FLORINA MANUELA CONSTANTIN (culegere editată de), *Documente de arhivă privind robia Țiganilor. Epoca dezrobirii*, București, Editura Academiei Române, 2010, 282 p.

Documente de arhivă privind robia Țiganilor. Epoca dezrobirii constituie materializarea activității de cercetare desfășurată în cadrul grantului intitulat *Problema Țiganilor în România în secolul al XIX-lea. Instituția robiei, mișcarea aboliționistă și emanciparea Țiganilor*, proiect finanțat de CNCIS și realizat de un inimos colectiv de cercetători de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, condus de Viorel Achim.

Volumul de față aduce în atenția specialiștilor o problemă, dacă nu ignorată, cel puțin marginalizată sau abordată tangențial și minimal. Instituție prezentă în peisajul social al celor două principate încă din secolul al XIV-lea, robia și-a perpetuat existența până în 1855 în Moldova, respectiv 1856 în Țara Românească. Cu câțiva ani înainte de înfăptuirea unirii din 1859, când s-a produs emanciparea ultimei categorii a robilor, cei ai particularilor, problema privea aproximativ 250 000 de oameni, adică 7% din populația principatelor. Ca atare, documentele cuprinse în volum privesc perioada 1831-1859, respectiv primele măsuri de natură legislativă și administrativă adoptate în direcția „îmbunătățirii soartei Țiganilor statului”, legislația privind dezrobirea robilor statului, ai mănăstirilor și în final a celor deținuți de particulari. În ceea ce privește limita superioară a documentației, extinsă cu câțiva ani peste data abolirii, cele două editoare precizează că a fost impusă de existența unor categorii de foști robi care „încă beneficiau de un regim juridic și fiscal special, de natură să le faciliteze integrarea în comunitățile rurale unde fuseseră așezați” (p. VII).

Volumul însumează 235 de documente, provenite cu precădere din fondurile Arhivelor Naționale Istorice Centrale, cărora li se adaugă alte documente din Direcțiile Județene ale Arhivelor Naționale din Vâlcea, Argeș, Dolj, Iași, dar și din fondul de Manuscrise al Bibliotecii Academiei Române. Documentele sunt precedate de un *Cuvânt înainte* și lista cu rezumatele lor, în limbile română și engleză. Culegerea este completată de un glosar de termeni arhaici și de regionalisme, extrem de util, care facilitează parcurgerea și înțelegerea documentelor, de un indice de nume de persoane, localități și materii (cu trimitere la numărul documentului) și o *Anexă* cu 12 facsimile menite a ilustra varietatea tipurilor de documente în ceea ce privește forma și grafia. Documentele, ordonate cronologic, sunt în limba română, scrise în alfabetul de tranziție, intervenția în text a editorilor limitându-se la câteva semne ortografice.

Ținem să remarcăm problematica diversă a documentelor prezentate în volum, de la aspecte socio-economice și juridice, la viața de familie, cu evenimente și obiceiuri, până la tabele statistice ca instrumente de lucru. Volumul constituie, așa cum precizează pe bună dreptate cele două editoare în *Cuvântul înainte*, „o oglindă a modului în care societatea românească, în ansamblu, și elita românească, în particular, s-au raportat la robia Țiganilor” (p. VII).

Corpusul de documente are un merit triplu, cel de a fi inedit, de a fi singurul cu această tematică din istoriografia română și de a oferi o informație originală, bogată și diversă asupra chestiunii robiei Țiganilor și a dezrobirii lor, dar și asupra aspectelor și realităților pe care le implica existența și funcționarea instituției în cadrul societății. Culegerea vine în completarea altor apariții editoriale, este adevărat, încă puține, care abordează aspecte economico-sociale din epoca de început a modernității românilor. Ea pune în circulație un valoros material documentar, care se adresează nu numai comunității istoricilor, ci și sociologilor, juriștilor, antropologilor, lingviștilor, dar și publicului interesat de elucidarea unor aspecte și probleme privind istoria modernă a românilor.

O mențiune specială merită cele două editoare pentru abnegația și dăruirea de care au dat dovadă pe parcursul documentării și pregătirii pentru tipar a volumului. În acest sens, deși au avut de înfruntat numeroase dificultăți și obstacole, impuse de alfabetul de tranziție, domniile lor au reușit să ofere o prețioasă bază documentară pentru cei interesați de instituția robiei și de viața socială din țările române în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Daniela Bușă

BOGDAN MURGESCU, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, Polirom, 2010, 528 p.

Lucrarea lui Bogdan Murgescu este, fără îndoială, o realizare importantă a istoriografiei românești din ultimii ani. Cantitatea mare de informație, seriozitatea documentării și claritatea expunerii ce caracterizează volumul de față reprezintă de altminteri marca autorului, a cărui gândire cumulativă și aplicată îl recomandă drept istoric al economiei *par excellence*.

Sub aspectul meritelor lucrării, reținem două chestiuni de metodă. Prima privește extinderea temporală a cercetării pe cinci secole, prin corelarea conceptului de „durată lungă” al lui Fernand Braudel cu acela de „sistem mondial” al lui Immanuel Wallerstein. Se deschide astfel o perspectivă de înțelegere structurală a evoluției economice românești, integrată într-o procesualitate diacronică. A doua chestiune, legată eficient de prima, se referă la utilizarea sistematică a criteriului analitic comparativ, prin prezentarea situației din societatea românească față de a altor societăți-etalon: sârbă, daneză și irlandeză. Valoarea analitică a acestora rezidă în îmbinarea indicatorilor materiali (economia) cu cei culturali (confesiunea). Aici autorul se detașează întrucâtva de teza weberiană consacrată, susținând că importanța confesiunii nu a constat atât în inducerea unei etici a muncii deosebite, cât în accelerarea alfabetizării (p. 98). Prin această abordare, perspectiva diacronică este completată cu cea sincronică. Dacă prima permite formularea unor considerații teoretice, a doua oferă materialul factual pentru considerațiile respective.

Pe atare bază de studiu foarte amplă, Bogdan Murgescu avansează interpretări generale evident corecte, cum ar fi aceea că în istoria economică românească structura socială din mediul rural, cu impact în structura cererii, precum și productivitatea redusă din agricultură, au periclitat „congenital” creșterea demografică, urbanizarea și dezvoltarea în ansamblu (p. 98, 129, 272). El observă totodată că în precizarea situației economice au contat nu numai condițiile obiective, ci și factorii subiectivi, cu trimitere la responsabilitatea conducătorilor din diferite epoci (p. 268-269, 402). Sunt lucruri pe care ca idee le știi mulți, dar cărora autorul le relevă cu date conținutul substanțial.

Remarcăm de asemenea tratarea polemică a unor probleme, benefică în măsura în care înlătură anumite clișee sau măcar relativizează unele concluzii acceptate până acum fără nuanțările necesare. Amintim aici evaluarea consecințelor economice ale Tratatului de la Adrianopol și aprecierea politicii protecționiste a Partidului Național Liberal. În legătură cu Tratatul de la Adrianopol, autorul arată că nu a avut importanța care i se atribuie cel puțin de la Ștefan Zeletin încoace, exporturile crescând semnificativ abia după 1860 (p. 117). Despre protecționismul liberal, concretizat în tarife vamale ridicate și într-o tendință către „autarhie”, el afirmă că a fost un eșec. Prin deconectarea de la circuitele economice internaționale și prin repartitia defectuoasă a cheltuielilor, statul mai degrabă ar fi inhibat dezvoltarea și în particular industrializarea (p. 197, 254, 307).

Utilă fie și doar euristic, intenția polemică riscă uneori să piardă la rândul ei nuanțele, ajungând la concluzii discutabile sau chiar greșite. Astfel, faptul că exporturile au crescut semnificativ abia după 1860 nu exclude o anumită creștere după 1829. Între 1837-1849, exportul cu cereale al Moldovei a sporit de la 148 563, la 356 574 chile (cf. Gheorghe Platon, *Geneza revoluției române de la 1848*, p. 206). Mai mult decât atât, importanța economică dar și politică a Tratatului de la Adrianopol a decurs nu numai din activitatea comercială efectivă pe care a generat-o, ci și din *posibilitatea* schimburilor pe care a deschis-o, care a determinat apoi o serie de reorientări interne și